

УДК 347.965:005.963(045(477))

І. І. Задоя

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини й громадянина в Україні як демократичній, правовій державі відведено праву особи на правову допомогу, закріпленому в ст. 59 Конституції України. Це право є одним із конституційних, невід'ємних прав людини та має загальний характер.

У п. 3.2 Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 р. № 23-рп/2009 (справа про право на правову допомогу) Конституційний Суд України зазначає, що гарантування кожному права на правову допомогу в контексті ч. 2 ст. 3, ст. 59 Конституції України покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня [2].

Без забезпечення права на кваліфіковану юридичну допомогу неможливо досягти загальної поваги й дотримання прав і свобод людини, передбачених міжнародними пактами «Про економічні, соціальні та культурні права» та «Про громадянські та політичні права» (Нью-Йорк, 16 грудня 1966 р.), забезпечити необхідні гарантії для захисту людини, обвинуваченої у вчиненні злочину, передбачені ст. 7 Загальної декларації прав людини (прийнята на третій сесії Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1948 р.).

Основні принципи, що стосуються ролі юристів (прийняті VIII Конгресом ООН із попередження злочинності та поведження з правопорушниками в Гавані 27 серпня – 7 вересня 1990 р.), передбачають, що для забезпечення належного захисту прав та основних свобод людини, користуватися якими повинні всі люди, незалежно від того, чи є ці права економічними, соціальними й культурними або цивільними й політичними, необхідно, щоб всі люди дійсно мали доступ до кваліфікованої юридичної допомоги [3].

Таким чином, надання особі правової допомоги належного рівня обумовлює необхідність існування й ефективного функціонування такого інституту, як адвокатура, а також потребує, щоб адвокати постійно й безперервно вдосконалювали знання, вміння й навички та підвищували кваліфікацію.

У науковій літературі вивченням різних аспектів інституту адвокатури в різні часи займалися багато дослідників, серед яких слід відзначити Т.В. Варфоломееву, Є.В. Васьковського, М.М. Михеєнка, О.Д. Святоцького, Д.П. Фіолевського, С.Я. Фурсу, В.К. Шкарупу. Однак питання про підвищення кваліфікації адвокатів досліджуються науковцями поверхово, а практика свідчить про недосконале правове регулювання цього питання, що й зумовлює необхідність дослідження проблем правового регулювання підвищення кваліфікації адвокатів та визначення можливих шляхів його вдосконалення.

Мета статті полягає в розгляді проблем правового регулювання інституту підвищення кваліфікації адвокатів України, для досягнення якої необхідно вивчити та проаналізувати сукупність правових норм, на підставі яких здійснюється правове регулювання видів, порядку проходження й системи оцінювання підвищення кваліфікації адвокатів в Україні, визначити недоліки правового регулювання цього питання, вивчити зарубіжний досвід правового регулювання підвищення кваліфікації адвокатів та надати пропозиції щодо вдосконалення вітчизняної системи підвищення кваліфікації адвокатів України.

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат під час здійснення адвокатської діяльності зобов'язаний підвищувати свій професійний рівень (кваліфікацію) [4].

Підвищення кваліфікації є важливим професійним обов'язком адвокатів, дотримання якого має забезпечувати безперервне поглиблення, розширення й оновлення ними своїх професійних знань, вмінь і навичок, здобуття нової спеціалізації або кваліфікації в певній галузі права чи сфері діяльності на основі раніше здобутої освіти й практичного досвіду, забезпечувати адвокатів достатньою інформацією про зміни в чинному законодавстві та практиці його застосування [5].

Підвищення кваліфікації адвокатів спрямоване на досягнення таких результатів: зміцнення їх правових навичок, підвищення рівня усвідомлення ними правил адвокатської етики, підвищення рівня усвідомлення прав людини та основоположних свобод, навчання повазі до прав та інтересів клієнтів, навчання захисту прав клієнтів і сприянню їх здійсненню, навчання сприянню належному здійсненню судочинства й реалізації права на справедливий суд, заохочення до участі в наданні безоплатної правової допомоги, інше поглиблення, розширення й оновлення їхніх професійних знань, вмінь і навичок [5].

Чинним законодавством досить детально описано порядок підвищення кваліфікації. Так, п. 10 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 16 лютого 2013 р. № 85 із наступними змінами (далі – Порядок), передбачено види підвищення кваліфікації адвокатів, а саме: навчання за професійними програмами підвищення кваліфікації адвокатів у вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації, які мають відповідні ліцензії Міністерства освіти і науки України, а також сертифікат про акредитацію цих програм, виданий Експертною радою з питань акредитації та сертифікації НААУ; участь у міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових, науково-практичних і науково-методологічних конференціях, семінарах, «круглих столах», тренінгах, програмах тощо; навчання в школах адвокатської майстерності та центрах підвищення кваліфікації при радах адвокатів регіону; публікації наукових або науково-практичних статей у друкованих чи електронних фахових та інших професійних виданнях (газетах, журналах та інших періодичних виданнях) в Україні й за кордоном; видання монографій, підручників, посібників тощо; інша діяльність, визначена законодавством [5].

Законодавством встановлюється період оцінювання тривалістю в три роки.

За основу оцінювання підвищення кваліфікації адвокатів береться система залікових балів. Протягом періоду оцінювання адвокат має отримати не менше

30 залікових балів, при цьому не менше 10 залікових балів кожного року. Якщо протягом року адвокат отримав більше ніж 10 залікових балів, то їх надлишок може бути перенесено до наступного періоду оцінювання в кількості, що не перевищує 10 балів [5].

Кількість балів, отриманих за ті чи інші види підвищення кваліфікації адвокатів України, визначено в Додатку № 3 до Порядку.

Незважаючи на закріплене в законодавстві положення про те, що адвокати мають право вільно обирати види підвищення своєї кваліфікації, брати участь у будь-яких заходах із підвищення кваліфікації адвокатів, що проводяться органами адвокатського самоврядування незалежно від регіону його проведення, або інших акредитованих Експертною радою НААУ заходах з отриманням відповідних сертифікатів, законодавством вводиться обмеження щодо видів підвищення кваліфікації та отриманих за ці види балів. Так, відповідно до п. 5, ч. 2 п. 10 Порядку адвокат має отримати не менше ніж 6 залікових балів за навчання з питань етики й стандартів професійної діяльності протягом трирічного періоду оцінювання [5].

На перший погляд сам інститут підвищення кваліфікації адвокатів та його правове регулювання здається майже ідеальним, проте адвокатська спільнота неоднозначно, а в деяких випадках навіть вороже сприйняла його появу із затвердженням Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України 3 вересня 2010 р. Порядку підвищення кваліфікації адвокатами України [6], що пов'язано насамперед із недоліками правового регулювання цього питання.

Вивчення аргументів «за» і «проти», наданих адвокатами, дає можливість з'ясувати причини такого негативного ставлення до інституту підвищення кваліфікації, а саме:

1) деякі адвокати вважають, що саме їх щоденна практика є найефективнішим підвищенням кваліфікації. Так, адвокат М.І. Луцук зазначив, що Порядок не врахував справжню роботу адвоката як постійне підвищення своєї професійної майстерності й кваліфікації. На його думку, відвідування семінарів, конференцій і тренінгів є, звичайно, дуже корисним, проте участь у таких заходах навряд допоможе значно підвищити професійний рівень адвоката. Набагато ефективнішою є підготовка адвоката до судової справи, яка іноді займає тижні з опрацюванням великої кількості нормативно-правових актів, наукової літератури та численними консультаціями з колегами [7]. Дійсно, адвокатська професія належить до категорії екстремальних юридичних професій та спонукає адвокатів постійно тримати себе в професійному тонусі. А правовий інфантилізм є найкращим способом втрати адвокатами клієнтів. При цьому самостійне підвищення кваліфікації відбувається в адвокатів здебільшого не в процесі вивчення новацій законодавства, а в результаті спілкування з колегами та іншими учасниками судових процесів. За день, проведений, наприклад, у приміщенні суду, адвокат мимоволі знайомиться не лише з найважливішими змінами в нормативних актах, а й із практикою їх правозастосування;

2) адвокати звертають увагу на значні витрати часу на заходи щодо підвищення кваліфікації. Для більшості адвокатів виділити навіть небагато часу для підвищення своєї кваліфікації стало проблемою;

3) адвокати відзначають збільшення фінансового навантаження після впровадження системи підвищення кваліфікації. Зрозуміло, що освітній процес не належить до розряду «дешевих» і вимагає значних фінансових витрат від кожного адвоката. Усе це призводить у свою чергу до збільшення вартості адвокатських послуг та, як наслідок, до зменшення конкурентоспроможності адвокатів на ринку юридичних послуг [8, с. 51]. Іноді ті заходи, у яких пропонують брати участь адвокатам, взагалі фінансово не посилені для деяких із них. Так, наприклад, Європейський Центр правового співробітництва (СЕСJ), що посідає провідне місце за кількістю програм підвищення кваліфікації для російських адвокатів за межами Росії, організовує проведення програм, семінарів із підвищення кваліфікації за кордоном, вартість яких сягає декількох тисяч євро [9];

4) побоювання адвокатів, що органи адвокатського самоврядування не зможуть належним чином організувати процедуру підвищення кваліфікації адвокатів [8, с. 51].

Тепер звернемося до зарубіжного досвіду правового регулювання підвищення кваліфікації адвокатів.

Так, члени Шведської асоціації адвокатів повинні постійно підтримувати й розвивати свою професійну кваліфікацію. Для досягнення цієї мети Рада шведської асоціації адвокатів на своєму засіданні 2003 р. затвердила Методичні рекомендації, що застосовуються під час професійної підготовки адвокатів [10]. Зокрема, кожен адвокат зобов'язаний щорічно проходити навчання, за підсумками якого він складає детальний звіт і здає його разом із фінансовим звітом. Обов'язковою вимогою до навчання є корисність для практики конкретного адвоката, при цьому це не обов'язково має бути юридична підготовка (допускається вивчення економіки, мов тощо) [11, с. 32].

В Італійській Республіці адвокати з метою надання якісних послуг також повинні постійно (щорічно) удосконалювати свої професійні навички (ст. 11 Закону Італії «Про адвокатуру та адвокатську діяльність в Італії» від 31 грудня 2012 р. № 247) та отримати необхідну кількість балів. Водночас італійське законодавство передбачає випадки звільнення від навчання адвокатів, які досягли 60-річного віку, мають 25-річний стаж (із моменту зарахування до реєстру Ордену адвокатів Італії) або ж працюють викладачами університетів [12].

Законодавство Канади, що регулює діяльність адвокатури, також передбачає підвищення кваліфікації адвокатів та покладає обов'язок щодо організації заходів із підвищення кваліфікації на колегії адвокатів. Для того щоб зберегти статус адвоката, кожен професіонал зобов'язаний удосконалюватися: кожні два роки проходити курси підготовки (підвищення кваліфікації) тривалістю 30 годин. Невідвідування таких курсів означає звільнення, відсторонення від практики.

Особливістю канадського правового регулювання підвищення кваліфікації адвокатів є те, що навіть якщо адвокат у цей час не практикує, а працює викладачем, то він усе одно повинен відвідувати курси підвищення кваліфікації, оскільки залишається членом певної колегії адвокатів та має ліцензію [13].

Забезпечення якості послуг адвокатів є однією з найважливіших цілей палат адвокатів у Федеративній Республіці Німеччина. У часи, коли змінюється законодавство, адвокати в інтересах клієнтів завжди повинні підтримувати свої професій-

ні знання. Саме тому постійне підвищення кваліфікації закріплюється законом як обов'язок адвоката. Для адвокатури це забезпечення якості має життєво важливе значення також для конкуренції з іншими консультаційними професіями.

Принагідно зазначимо, що, крім підвищення кваліфікації адвокатів, палати адвокатів також здійснюють певну діяльність, спрямовану на підтримання належного професійного рівня адвокатів. Так, наприклад, палата адвокатів Франкфурта-на-Майні надає своїм членам такі послуги: інформує про актуальні зміни професійного адвокатського права, надає важливу інформацію зі сфери судочинства в періодичному друкованому виданні «Kammer Aktuell», а також в електронному вигляді через новини палати «Kammer News» [14].

Постійне й безперервне вдосконалення знань і підвищення кваліфікації адвоката є обов'язковим стандартом адвокатської професії також у Російській Федерації [15].

Пунктом 3 ч. 1 ст. 7 Федерального закону Російської Федерації «Про адвокатську діяльність та адвокатуру в Російській Федерації» закріплено, що адвокат зобов'язаний постійно вдосконалювати свої знання та підвищувати кваліфікацію [16]. При цьому законодавство Російської Федерації у сфері підвищення кваліфікації залежно від наявності стажу адвокатської діяльності розподіляє адвокатів на такі категорії: 1) адвокати зі стажем адвокатської діяльності до 1 року; 2) адвокати зі стажем адвокатської діяльності більше 1 року.

Залежно від того, до якої із зазначених категорій належить адвокат, встановлюється тривалість та програма стажування. Так, адвокати зі стажем адвокатської діяльності до 1 року проходять обов'язкове навчання, що організовується адвокатською палатою суб'єкта Російської Федерації, обсягом не менше 30 годин за програмою «Вступ до професії». Адвокати зі стажем адвокатської діяльності більше 1 року проходять обов'язкове навчання за «Загальною програмою підвищення кваліфікації адвокатів», що також організовується адвокатською палатою суб'єкта Російської Федерації, обсягом не менше 20 годин на рік або не менше 100 годин кожні п'ять років.

Крім того, російське законодавство під час обліку часу щорічного навчання адвокатів зі стажем та для зарахування адвокатам годин за виконання ними певних видів і форм діяльності як підвищення кваліфікації здійснює поділ адвокатів так: 1) зі стажем від 5 до 20 років; 2) зі значним стажем, проте не менше 20 років [17]. Це є цілком виправданим, адже досвід адвоката прямо пропорційно залежить від його стажу.

Отже, дослідивши проблеми правового регулювання інституту підвищення кваліфікації адвокатів України, можна констатувати, що для надання особам правової допомоги на належному рівні цей інститут має ефективно функціонувати, а правове регулювання системи підвищення кваліфікації адвокатів України потребує суттєвого доопрацювання.

Для вдосконалення правового регулювання інституту підвищення кваліфікації адвокатів України вважаємо за необхідне внести такі зміни до законодавства України: 1) виокремити категорії осіб, які звільняються від проходження підвищення кваліфікації, та пов'язувати їх не з досягненням особою певного віку, а зі стажем адвокатської практики; 2) зменшити періодичність підвищення кваліфікації адво-

катів, у яких із дня отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю минуло не більше 5 років, із 3 років до 1 року; 3) встановити диференційний підхід до кількості балів, які потрібно отримати адвокатам, залежно від тривалості адвокатської практики.

З метою усунення недоліків та вдосконалення правового регулювання підвищення кваліфікації адвокатів пропонуємо внести такі зміни до Порядку: 1) доповнити Порядок таким пунктом: «Від підвищення кваліфікації звільняються особи, які мають стаж роботи адвоката 30 і більше років»; 2) доповнити п. 13 Порядку ч. 2 такого змісту: «Для адвокатів, у яких із дня отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю минуло не більше 5 років, встановлюється щорічне підвищення кваліфікації»; 3) доповнити п. 14 Порядку частиною такого змісту: «Адвокат зі стажем адвокатської діяльності від 5 до 20 років має отримати не менше 20 залікових балів протягом періоду оцінювання, визначеного п. 13 цього Порядку, а адвокат зі стажем адвокатської діяльності від 20 й більше років – не менше 10 залікових балів».

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 р. № 23-рп/2009 у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя І.В. щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) // Офіційний вісник України. – 2009. – № 79. – Ст. 2694.
3. Основні принципи, що стосуються ролі юристів : прийняті VIII Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками (Гавана, 27 серпня – 7 вересня 1990 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_313.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.
5. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України : затверджений рішенням Ради адвокатів України від 16 лютого 2013 р. № 85 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unba.org.ua/akti/>.
6. Порядок підвищення кваліфікації адвокатами України : затверджений рішенням Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 3 вересня 2010 р. № V/21-421 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkdka.org/doc-1433>.
7. Луцюк М.І. Адвокат, а ти підвищив свою кваліфікацію?! А «справку» маєш? / М.І. Луцюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rivnepravo.com.ua/323-advokat-a-ty-pidvyshchyv-svoiu-kvalifikatsiiu-a-spravku-maesh.html>.
8. Мельниченко Р.Г. Реализация требований об обязательном повышении квалификации адвокатов / Р.Г. Мельниченко // Право и образование. – 2009. – № 3. – С. 47–57.
9. Повышение квалификации адвокатов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.advokatymoscow.ru/training>.
10. The Swedish Regime for Continuing Professional Training of Advocates 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.advokatsamfundet.se/Documents/Advokatsamfundet_eng/Regime_for_professional_training.pdf.
11. Мудровский М.Ю. Институт адвокатуры в Швеции / М.Ю. Мудровский // Евразийская адвокатура. – 2013. – № 3(4). – С. 31–33.
12. Адвокатская реформа в Италии стала теперь законом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.studiolegalegrasso.net/ru/2013-01-riforma-dell-avvocatura-in-italia-e-diventata-legge>.
13. Моран Ж. Особенности адвокатской практики в Канаде / Ж. Моран [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://young-science.ru/sections/publicuniversity/43-publicuniversity/1699-q.html>.
14. Rechtsanwaltskammer Frankfurt am Main [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rechtsanwaltskammerffm.de/raka/rub.../web_booklet_ru.

15. Повышение квалификации – естественная потребность уважающего себя адвоката // Газета «Адвокат». – 2008. – № 9(206). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.attorneys.od.ua/datas/users/2-mezhdunarodnye%20svjazi.pdf>.

16. Об адвокатской деятельности и адвокатуре в Российской Федерации : Федеральный закон от 31 мая 2002 г. № 63-ФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=148938>.

17. Единая методика профессиональной подготовки и переподготовки адвокатов и стажеров адвокатов : утверждена решением Совета ФПА РФ от 30 ноября 2007 г. (протокол № 3) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fparf.ru/education/prof_podgotovka.htm.

Анотація

Задоя І. І. Підвищення кваліфікації адвокатів України: проблеми правового регулювання. – Стаття.

Статтю присвячено комплексному дослідженню проблем правового регулювання інституту підвищення кваліфікації адвокатів України. У статті проаналізовано сукупність правових норм, на підставі яких здійснюється правове регулювання видів, порядку проходження й системи оцінювання підвищення кваліфікації адвокатів в Україні, та визначено недоліки такого правового регулювання. Вивчено зарубіжний досвід правового регулювання підвищення кваліфікації адвокатів і надано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання вітчизняної системи підвищення кваліфікації адвокатів України.

Ключові слова: адвокати, підвищення кваліфікації, проблеми правового регулювання.

Аннотация

Задоя И. И. Повышение квалификации адвокатов Украины: проблемы правового регулирования. – Статья.

Статья посвящена комплексному исследованию проблем правового регулирования института повышения квалификации адвокатов Украины. В статье проанализирована совокупность правовых норм, с помощью которых осуществляется правовое регулирование видов, порядка прохождения и системы оценки повышения квалификации адвокатов в Украине, а также определены недостатки такого правового регулирования. Изучен зарубежный опыт правового регулирования повышения квалификации адвокатов и сформулированы предложения относительно усовершенствования правового регулирования отечественной системы повышения квалификации адвокатов Украины.

Ключевые слова: адвокаты, повышение квалификации, проблемы правового регулирования.

Summary

Zadoya I. I. In-plant training of the advocates of Ukraine: problems of the legal regulation. – Article.

The article is devoted to complex research of problems of the legal adjusting of the institute of the in-plant training of the advocates in Ukraine. The body corporate and politic of laws, on the basis of that legal adjusting of the species, order of passing and system of evaluation of in-plant training of advocates comes true in Ukraine and the lacks of such legal regulation are certain, is analyzed in the article. Foreign experience of the legal adjusting of the in-plant training of advocates is studied and suggestions are given in the relation to the improvement of the legal adjusting of the home system of in-plant training of advocates of Ukraine.

Key words: advocates, in-plant training, problem of the legal adjusting.